

УДК 378+37.017.4+37.035.6

ГРОМАДЯНСЬКО–ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

І.О. Степанець

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У статті, на основі наукових узагальнень педагогічних ідей і досвіду, визначено сутність, мету, шляхи та обґрунтовано значимість громадянсько–патріотичного виховання студентської молоді, виокремлено його компоненти й схарактеризовано взаємозв'язок з політичним і моральним вихованням. Пропонуються форми та конкретизуються засоби використання змісту навчальних дисциплін щодо громадянського і патріотичного виховання в освітньому процесі вищих навчальних закладів України. Узагальнено досвід виховної роботи у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, який представлено як систему виховних впливів, що характеризуються різноманітністю, комплексністю, взаємозв'язком, послідовністю тощо і здійснюються на рівні різних суб'єктів освітнього процесу та позааудиторної роботи.

Ключові слова: виховання громадянина–патріота, виховна робота, зовнішній і внутрішній вплив, громадська освіта, компоненти виховання.

ГРАЖДАНСКО–ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗЕ

И. А. Степанец

Комунальное заведение «Харьковская гуманитарно–педагогическая академия» Харьковского областного совета

В статье, на основе научных обобщений педагогических идей и опыта, определены сущность, цели, пути и обоснована значимость гражданско–патриотического воспитания студенческой молодежи, выделены его компоненты и охарактеризована взаимосвязь с политическим и нравственным воспитанием. Предлагаются формы и конкретизируются способы использования содержания учебных дисциплин для гражданского и патриотического воспитания в образовательном процессе высших учебных заведений Украины. Обобщен опыт воспитательной работы в Коммунальном учреждении «Харьковская гуманитарно–педагогическая академия» Харьковского областного совета, представленный как система воспитательных воздействий, характеризующихся разнообразием, комплексностью, взаимосвязью, последовательностью и осуществляющихся на уровне различных субъектов образовательного процесса и внеаудиторной работы .

Ключевые слова: воспитание гражданина–патриота, воспитательная работа, внешнее и внутреннее влияние, гражданское образование, компоненты воспитания.

CIVIC AND PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS BY MEANS OF EDUCATIONAL PROCESS AT HIGHER SCHOOL

I. O. Stepanets

Municipal establishment «Kharkiv humanitarian–pedagogical academy» of Kharkiv regional council

The actual task of the development of modern students' effective patriotism is caused by social division of the society, devaluation of some civic values, lack of motivation to perform patriotic deeds. This problem demands comprehensive approach to its solution. On the basis of scientific generalizations of pedagogical ideas and educators' experience it is defined entity, the aim, ways and civic importance of patriotic education of students are grounded; its components are highlighted and interaction with political and moral education is described. The forms and means of usage of study subjects content concerning to the civic and patriotic education in the educational process in higher educational establishments of Ukraine are offered. Achievement of student's education relative to this aim and these tasks associated with the formation of civic position of the individual having national self–consciousness and true patriotism. In the article on the bases of the analysis of classical and modern philosophical and pedagogical literature, civic and patriotic education is considered as one of the key components of national education in civic society. It is generalized the experience in education in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian–Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, that is represented as a system of educational influences that is characterized by diversity, complexity, interaction, sequence, etc. and are fulfilled on the level of different subjects of the educational process and extracurricular work. The described results of the special pedagogical research, been used by the staff of pedagogues for achieving strategic and current goals of the educational work with students, are important for understanding the meaning of the problem and looking for effective ways of its solvation. The article deals with pedagogically approved methods of the civic and patriotic education which provide maximal activation of both intellectual and moral spheres of a future pedagogue's personality. Pedagogical researches prove that realization of the integral system of educational, organizational and administrative work is able to provide the positive result of the youth's education if it is done with the efforts of the whole pedagogical staff, maximally accumulates the potential of the educational establishment as a center of culture, educational sphere which stimulates the formation of a student's personality as both a national and a professional.

Key words: *education of citizen–patriot, educational work, external and internal influence, civil education.*

Постановка проблеми. Проблема виховання громадянина–патріота є не тільки актуальною, але й особливо значимою для української національної системи освіти і виховання молоді української держави, перспектив розвитку її духовного й інтелектуального потенціалу.

Мета громадянсько–патріотичного виховання передбачає:

- набуття молодим поколінням соціального досвіду;
- успадкування духовних надбань українського народу;
- досягнення високої культури міжнаціональних взаємин;
- формування свідомого, високоосвіченого, соціально активного громадянина України;
- формування і розвиток готовності до участі в процесах державотворення [1, 2].

Формування громадянської позиції особистості, її національної самосвідомості, турбота про соціальний добробут, духовно–моральне й фізичне здоров'я є важливою консолідуючою ідеєю, здатною об'єднати наукове й педагогічне співтовариство, батьків, представників адміністрації, громадських організацій, установ охорони здоров'я, тобто всіх, хто не байдужий до майбутнього молодого покоління української держави. Це завдання є особливо важливим для освітніх установ педагогічного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням громадянського і патріотичного виховання на різних етапах суспільного розвитку української держави цікавилися такі філософи та педагоги як М. Грушевський, М. Драгоманов, Т. Лубенець, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та інші.

На сучасному етапі окремі аспекти громадянського та патріотичного виховання досліджують М. Авдєєв, В. Андрущенко, О. Бабакіна, В. Баранівський, І. Бех, В. Борисов, П. Ігнатенко, Ю. Завалевський, В. Кремінь, Н. Косарева, Ю. Руденко, П. Щербань та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблеми формування системи виховання громадянина–патріота як однієї з ключових у сучасному національному вихованні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маємо підстави констатувати, що громадянське виховання є одним із ключових аспектів сучасного національного виховання у громадянському суспільстві, яке відомий філософ С. Франк розглядає як особливу форму громадянської співпраці. У цьому суспільстві кожна людина, посідаючи своє місце в суспільній ієрархії, виконує властиву їй соціальну функцію.

В основу ідеї виховання у соціально зрілому суспільстві Григорій Ващенко поклав закон віри в ідеал добра, який людина прагне утверджувати навколо себе і в самій собі [7].

Василь Сухомлинський у більшості своїх праць наголошував на необхідності гармонізації взаємин людини і суспільства, яку вважав одним із головних критеріїв розвитку демократичності будь–якої держави, становлення громадянського суспільства [11].

Видатний філософ, поет, просвітитель, гуманіст, педагог Григорій Сковорода головним призначенням людини вважав служіння суспільству, яке пов'язував з розвитком інтелекту, вихованням звички розумово і фізично працювати. «Розум, – казав філософ, – головний регулятор людської діяльності». Він виступав проти зв'язування людської думки і волі авторитаризмом та догматизмом [10].

Відомий педагог і громадський діяч Тимофій Лубенець, розвиваючи думку Г. Сковороди, заявляє в своїй праці «Педагогические беседы», – «К народной школе предъявляют требование, чтобы она давала нравственное и патриотическое воспитание подрастающему поколению. Многие думают, что ... школа столь могущественна, что она неизбежно связана с нравственностью и патриотизмом и приносит их с собой. Основы нравственности и патриотизма не зиждутся на одних знаниях; они составляют потребность души, развиваются и укрепляются внушением и примером» [9].

Слідуючи цій думці, освітня й виховна діяльність у Харківській гуманітарно–педагогічній академії організується у тісному взаємозв'язку, як цілісне і системне утворення. Виховна робота в академії – це система педагогічної роботи, що передбачає цілеспрямовану організацію й управління процесом розвитку творчої особистості майбутнього педагога. Академія розглядається нами як центр культури, освітньо–виховний простір становлення особистості майбутнього педагога, який сповідує ідеї добра, миру, патріотизму, гідності.

Практичний інтерес викликають результати дослідження патріотичного, громадянського та національного виховання дітей і молоді, які вивчали Н. Авер'янова, В. Баранівський, М. Бака, І. Бех, В. Борисов, Т. Гребенник, С. Драч, В. Іванчук, П. Ігнатенко, Ю. Завалевський, А. Сігова [4–6, 10].

Значимість національно–патріотичного та громадянського виховання в Україні, як засвідчує аналіз педагогічної теорії і практики, зумовлена такими основними чинниками:

- проголошенням України самостійною державою;
- побудовою демократичного суспільства;
- інтеграцією України в європейське та світове товариство.

Серед основних компонентів громадянського виховання виокремлюють громадянськість, яка визначається як моральна позиція, що втілюється в почутті обов'язку і відповідальності людини перед соціальним оточенням, до якого він належить (держава, родина, професійна чи інша спільнота), у готовності відстоювати і захищати його від будь–яких посягань [3, 8, 11].

Громадянськість і патріотизм тісно пов'язані з політичним та моральним вихованням, оскільки належать до загальнолюдських цінностей, характеризуючи соціальну активність людини, і як складні соціально–моральні феномени, на наш погляд, виявляються на таких рівнях:

- політичної свідомості і культури;
- засвоєння системи правових знань;
- засвоєння громадянських цінностей;
- включення особистості в систему соціальних та міжособистісних відносин.

Як відомо, під вихованням у педагогіці розуміють спеціально організований педагогічний вплив на особистість з метою формування у неї

позитивних якостей. Таке визначення сутності виховання можна було б вважати достатньо вичерпним і правильним, якби розвиток і формування особистості цілком залежав від зовнішніх впливів. Але на практиці ми спостерігаємо інше. Багато залежить саме від того як вихованці (студенти, учні) сприймають зовнішній вплив, які внутрішні думки і переживання ці впливи викликають. Різноманітні екскурсії, бесіди, диспути, зустрічі, перегляд історичних художніх та документальних фільмів, шефські заходи у межах волонтерського руху тощо лише тоді стають дієвим чинником виховання патріотизму, громадянськості, коли викликають у молодих людей соціально орієнтований інтерес, відповідні педагогічному задуму емоційні переживання, розширюють кругозір, стимулюють їх моральний розвиток.

Як засвідчує досвід виховної діяльності в академії та в інших освітніх закладах, робота з громадянсько-патріотичного виховання, формування справжнього громадянина України, здійснюється такими шляхами:

1) вивчення навчальних дисциплін, теоретичний і практичний матеріал яких дозволяє здійснювати відповідний вплив;

2) у процесі опанування різних форм пошукової, науково-дослідної роботи, які дозволяють розвивати світогляд, удосконалювати світосприймання, світорозуміння;

3) під час проведення позааудиторних виховних заходів, що передбачають наповнення соціально значимим змістом, піклування про природу, свою землю;

4) під час участі в громадській роботі патріотичного спрямування.

Конкретизуючи і розширюючи коло завдань і напрямів роботи із зазначеної проблеми, вважаємо за необхідне наголосити на вихованні у студентів любові і поваги до батьків. Василь Сухомлинський підкреслював, що вічно живим і незмінним джерелом патріотичних почуттів і переконань є любов до батьків і батьків до дітей, їх взаємна відданість і вірність. Традиційними у цьому напрямі роботи для нашого навчального закладу є такі заходи як: свято матері, день відкритих дверей, батьківські збори, свято відмінників, посвята у студенти, під час яких батьки незмінно відіграють важливу роль.

Кураторами груп систематично проводяться виховні заходи з метою вироблення у студентів потреби вивчати свій родовід, своє генетичне коріння, родовідне дерево. Початком такої роботи є проведення виховної години «Історія моєї сім'ї». Готуючись до заходу, студенти складають генеалогічну карту, розповідають про кожного представника свого роду, цікаві випадки з їхнього життя, рід занять, захоплення. Напередодні Дня Матері – другої неділі травня – уже традиційно в групах проводиться виховна година «Молитва за маму», присвячена найдорожчій людині на землі.

Крім того, суттєвий вплив на формування громадянина має увесь педагогічний колектив, сама атмосфера, що панує в стінах академії.

Спеціальні педагогічні дослідження, проведені науковцями гуманітарно-педагогічної академії, доводять, що реалізація цілісної системи

навчальної, виховної та організаційно-управлінської роботи послідовно призводить до позитивних наслідків у вихованні громадянина-патріота. Так, опитування першокурсників та випускників академії засвідчило зростання рівня їх громадянськості та патріотизму, що засвідчують його результати.

1. «Чи пишаєшся ти своєю належністю до громадянства України?»

Першокурсники: так – 72%

пишалися б за умови – 15%

важко сказати – 13%

Випускники: так – 82%

так, але за умови – 12%

важко сказати – 6%

2. «Чи хотіли б ви народитися і жити в іншій країні?»

Першокурсники: так – 38%

ні – 69%

важко сказати – 2%

Випускники: так – 12%

ні – 88%

3. «Чого найбільше ви хотіли б досягти у житті?»

41% першокурсників та 83% випускників у різних твердженнях зазначили, зокрема, що хотіли б принести користь своїй сім'ї, країні, українському народу, своєму місту, селу. Акцентуючи увагу на виховній ролі педагогічного колективу, кожного викладача, доцільно згадати слова Костянтина Ушинського про те, що ледь не головним чинником формування особистості дитини є особистість педагога. «Лише особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, лише характер може утворювати характер» [12].

Ми розуміємо, що виховати вчителя-громадянина неможливо без цілеспрямовано реалізованої громадянської освіти, величезний потенціал щодо здійснення якої закладено у змісті навчальних дисциплін.

Так, наприклад, викладання кожної з мистецьких дисциплін має національну спрямованість і сприяє формуванню у студентів національної самосвідомості.

Один з найпотужніших засобів національно-патріотичного виховання – музичне мистецтво. Викладачі академії працюють над виконанням національного музичного матеріалу, широко використовують українську народну музику, твори українських композиторів-класиків М.Лисенка, М.Леонтовича, М.Бортнянського, М.Степового та сучасних українських композиторів М.Скорика, Л.Колодуб, Г.Сасько, В.Довженко, М.Кармінського, В. Бібка, прищеплюють студентам шанобливе ставлення до мистецької спадщини. Проводяться зустрічі з харківськими композиторами, М. Стецюном, В. Птушкіним, Л. Жолновач, на яких студенти та викладачі виконують твори цих авторів.

Вокальні дисципліни сприяють вивченню рідної мови, історії краю, народних свят та обрядів, національного одягу. Національний хоровий спів

завжди виконував унікальну місію у справі прищеплення любові до української народнопісенної творчості.

Для формування світоглядної позиції студентів велике значення має вивчення таких навчальних дисциплін як «Правознавство», «Культурологія», «Етнопедагогіка»; надання широких можливостей студентам для пізнання історії України, а саме: робота студентів з архівами, вивчення історичної літератури, усвідомлення пам'ятних подій (річниці визволення

України від фашизму, заснування Харкова, Полтавської битви тощо); знання пам'ятних місць; взаємодія із Харківським історичним музеєм, зокрема шляхом відвідування виставок; повідомлення студентів про ті місця, звідки вони приїхали, підготовка рефератів з історії Слобожанщини.

Висновки. Практика переконує, що проведення в системі повсякденних соціально і культурно спрямованих заходів сприяє вихованню у кожного студента розуміння громадянського обов'язку, почуття відповідальності за вирішення соціально–політичних та громадських проблем.

Таким чином, виховання громадянськості і патріотизму має бути цілісним процесом оволодіння знаннями, розвитку громадянської свідомості, громадянського мислення, організації найрізноманітнішої соціально та патріотично спрямованої діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Актуальною проблемою для сучасної педагогічної науки і практики залишається формування у студентів дієвого патріотизму, розробка інноваційних методик виховання громадянина–патріота.

Список використаних джерел

1. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>. – Назва з екрана.

2. Концепція національного виховання студентської молоді [Електронний ресурс] : додаток до рішення колегії МОН від 25 червня 2009 р. протокол № 7/2–4. – Режим доступу : <http://litterref.ru/bewotrujgmermerrna.html>. – Назва з екрана.

3. Бабакіна О. О. Сутність громадянськості як професійної якості вчителя / О. О. Бабакіна // Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць / Харківський держ. ун–т імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – Вип. 18. – С. 181–190.

4. Баранівський В. Ф. Вища школа в системі національно–патріотичного виховання молоді / В. Ф. Баранівський // Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді : монографія / кол. авт.: М. Михальченко (кер.) [та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – С. 163–184.

5. Бех І. Д. Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді / І. Д. Бех // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.–практ. конф. / АПН України, Ін–т проблем виховання АПН України, Ін–т педагогіки АПН

України, МОН України, Кам'янець–Подільський держ. пед. ун–т. – Кам'янець–Подільськ : Кам'янець–Подільський держ. пед. ун–т, 2001. – С. 14–20.

6. Борисов В. В. Теоретико–методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис. ... д–ра пед. наук : 13.00.07 / В. В. Борисов. – Тернопіль, 2006. – 342 с.

7. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 124 с.

8. Завалевський Ю. І. Громадянське виховання старшокласників: проблеми, досвід, перспективи / Ю. І. Завалевський. – Київ, 2003. – 104 с.

9. Лубенец Т. Г. Педагогические беседы. / Т. Г. Лубенец. – СПб., 2013. – 198с.

10. Сковорода Г. С. Симфония, нареченная книга Асхань, о познании самого себя // соч.: В 2 т. – Т. 1. – М., 1973. – С. 172–243

11. Сухомлинський В.О. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – 2000. – № 6 . – С.4–12.

12. Ушинський К. Д. Твори в 6–ти томах. – Т. 4. – К. 1952 – С. 28.

УДК 37.015.31:316.42]:791–57(47+57)

ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДУ РАДЯНСЬКОЇ ДИТИНИ ЧЕРЕЗ МУЛЬТФІЛЬМ «НУ, ПОГОДИ!»

Стратилат В. Ф.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

В даній статті була зроблена спроба проаналізувати вплив на свідомість та уявлення про навколишнє середовище радянської дитини одного з найпопулярніших мультфільмів «Ну, погоди!». Однією з особливостей мультсеріалу є те, що він залишається популярним серед молоді сьогодні.

Ключові слова: мультфільм, телебачення, Держтелерадіо, мультиплікаційний герой.

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ СОВЕТСКОГО РЕБЕНКА ЧЕРЕЗ МУЛЬТФИЛЬМ «НУ, ПОГОДИ!»

Стратилат В. Ф.

ХНУ имени В. Н. Каразина

В данной статье была сделана попытка проанализировать влияние на сознание и представление об окружающей среде советского ребенка одного из самых популярных мультфильмов «Ну, погоди!». Одной из особенностей мультсериала является то, что он остается популярным среди молодежи и сегодня.

Ключевые слова: мультфильм, телевидение, Гостелерадио, мультипликационный герой.